

Lingvistické směry a přístupy

Zkoumáním jazyka se zabývali již **staří Indové** - první gramatiky (nejstarší dochovaná ze 4. st.př.n.l. - Panini - hláskosloví a tvarosloví sánskrtu).

Ve **starém Řecku** - otázky jazyka jako součást filozofie (Platón, Aristoteles - "Rétorika"). Jako samostatná disciplína - ve 3.-2. st.př.n.l. - v **Alexandrii** (hl. město Egypta - alexandrijská škola řecké jazykovědy - Aristarchos, Dionýsos Trácký - popis gramatického a fonet. systému starořečtiny) - převzali **Římané** - použili pro latinu - velký vliv na další vývoj evropské jazykovědy.

Arabská jazykověda 7.-12. st. - tvořivě rozvinuli indickou a antickou jazykovědu, vytvořili promyšlenou gramatiku arabštiny a sestavili desítky slovníků, zabývali se i cizími jazyky.

Evropský středověk - **latina** jako univerzální jazyk duchovní vzdělanosti - strnulý scholastismus - gramatika chápána pouze jako umění správně psát a číst - stagnace vývoje jazykovědného bádání.

Od 16. st. - zvýšený zájem o **studium národních evrop. jazyků**, v 16.-19.st. vzniká řada národních gramatik, mechanicky přenášejících poznatky řec. a lat. jazykovědy.

Ev. jazykověda do 19. st. dostatečně nepřihlížela k problémům hist. vývoje jazyků a zabývala se vždy jen studiem jednoho jazyka. Tyto nedostatky odstranila teprve **historicko-srovnávací jazykověda na poč 19. st.**

Impuls ke vzniku hist.-srov. jazykovědy - objev sanskrtu v 18. st. (shody s lat. a řeč - myšlenka o společném prajazyce - indoevropštině) - díky h.-s. metodě vznikla genealogická klasifikace jazyků (indoev. jazyky a jejich skupiny atd. - založená na stanovení genetických vztahů mezi jazyky).

Zakladatelé: srovnávací gramatika - Rasmus Rask (Dánsko), Franz Bopp (Německo); historické studium jazyků - Jakob Grimm (Německo).

Jako reakce na h.-s. jazykovědu vzniká v **70-80. letech 19. st. mladogramatická škola** kolem Lipské univerzity (Hermann Paul, Hermann Osthoff, Karl Brugmann, August Leskien) - jazyk jako individuální psychofyziologická činnost, důraz na zkoumání živých jazyků, hist. přístup jako jediný vědecký, jednostranné soustředění na zvukovou stránku jazyka, izolované zkoumání jaz. jednotek, nedostatečný zřetel k systémovému charakteru jazyka.

Ruské lingvistické školy konce 19. stol.: **Kazaňská škola** (Jan Baudouin de Courtenay); **Moskevská škola** (Filip F. Fortunatov, A. Šachmatov, D.N. Ušakov). Předjímalí některé postuláty strukturní lingvistiky (langue a parole, synchronie a diachronie).

Strukturalismus - od **poč. 20.st.** ve vědeckém myšlení - chápání jevů jako elementů složité struktury (systému). V lingv. - strukturalismus spojen se jménem **F. de Saussura** (1857-1913) - různé strukturalist. školy (ženevská, pražská, kodaňská, americký s.).

Základní postuláty - rozlišování langue(sociální) a parole (individuální), jazyk jako znakový systém, rozlišení synchronie a diachronie (důraz na synchronní aspekt). Nedostatky: chápání jazyka jako uzavřeného systému, nezávisějšího na vnějších vlivech, jednostranná orientace na systém a synchronii.

Kodaňská škola (glosématica) - **Louis Hjelmslev** "Prolegomena v teorii jazyka" - popis systémových vztahů uvnitř jazyka (systém "čistých vztahů" nikoliv mezi konkrétními jaz. jednotkami, vztahy, tvořící jaz. systém, nemají žádný vztah k realitě a žádnou materiální realizaci - vliv pozitivizmu, deduktivní metoda zkoumání).

Pražská škola - 1926 iniciativou V. Mathesia založen **Pražský lingvistický kroužek** (významní slavisté a germanisté - B. Havránek, B. Trnka, J. Vachek, V. Skalička, R. Jakobson, N. Trubeckoj, S. Karcevskij). Kroužek vydával své Práce (Travaux du Cercle linguistique de Prague) a od r. 1935 - Slovo a slovesnost. Teoretické postuláty Kroužku byly zformulovány v Tezích PLK, předložených na I. Mezinár. sjezdu slavistů v Praze 1929. Projevuje se vliv Baudouina de Courtenay o funkcionalizmu v jazyce - učení o jazyku jako "funkčním systémem", tj. systému výrazových prostředků, sloužících určitému cíli - větší pozornost funkční a obsahové stránce jazyka - **škola funkční lingvistiky** (komunikativní f. - hovorový jazyk, prakticky-speciální f. - jednací j., teoreticky-spec. f. - odborný j., estetická f. - poetický j. - později učení o funkčních stylech.).

Na principech strukturní a funkční lingvistiky je založena **srovnávací (komparativní) metoda** jazykovědného zkoumání, užívaná v čs. jazykovědě v poválečném období - m. strukturně-funkční analýzy dvou nebo více jazyků s cílem stanovení shod a rozdílů mezi jaz. systémy:

- zkoumají se jazyková fakta systémového charakteru (třídy, kategorie),
- zkoumají se příčiny zjištěných rozdílů z hl. synchronního i diachronního,
- srovnávání výrazového i obsahového plánu jazyka

Americký strukturalismus (deskriptivní lingvistika) - Leonard Bloomfield, Edward Sapir - pragmatické zaměření lingv. zkoumání (praktické úkoly pro amer. lingvisty - sestavení písma, slovníků a gramatik indiánských a eskym. národů Sev. Ameriky) - 50. léta - aplikovaná lingvistika. Základní heslo deskriptivismu - odklon od studia významu jako něčeho, co nelze formálně popsat. Projevuje se vliv behaviorismu - eliminace vědomí, prvky jazyka jsou mechanicky uspořádány a lingvistické přístupy musí být formální - důraz na formu. Rozpracování morfematiky a syntaxe na základě distribuční metody (vztah k okolním jednotkám).

Nový směr - **transformačně-generativní gramatika** (Noam Chomsky). Ch. odmítá behavioristické stanovisko, staví se na stanovisko mentalismu, zdůrazňujícího vnitřní tvořivou kompetenci mluvčího. Syntaktický systém - soubor jádrových vět, z nichž lze formálními postupy vytvářet nekonečné množství transformovaných větných struktur (větné vzorce). Novější vývoj jeho teorie se rozpadá do řady vzájemně si oponujících směrů.